

דף יט

'הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת שבעה. שמונה – בטלו הימנו גזרת שלשים' ודי ביום אחד שנהג בו אבלות שלשים, כי דין אחד לכל השלשים, מה שאין כן בשבעה שיש חילוקי דינים בחומרת האבלות בין שלשה ימים ראשונים לשאר הימים [לענין שאילת שלום ועשיית מלאכה לאיש עני כדלהלן כא], לכך סובר תנא דמתניתין שאם לא ישב שלשה, לא בטלה גזרת שבעה (עפ"י ריטב"א ונמוקי יוסף. וע' בשפת אמת).

'מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת, רגלים מפסיקין ואינן עולין...' כי בשבת לא נאמר בה שמחה אלא עונג [ונוהגת בה אבלות בצנעה], מה שאין כן ברגלים (עפ"י מאירי; נמוקי יוסף; תוס' להלן כג: א. משמע בנמוקי יוסף שנקט שברגלים אין נוהגת אבלות כלל, אף לא בצנעה, וכמו שמורים דברי הרמב"ם (אבל י, ג). ואולם דעת התוס' שדברים שבצנעה נוהגים ברגל. ואף על פי כן כיון שכתוב ברגלים 'שמחה' הם מפסיקים ואינם עולים (עפ"י תוס' להלן כג:), והרי המקור לכך שאין נוהגת אבלות ברגל הוא מ'שמחת בחגך' (לעיל יד:).
ב. מכך שנחלקו תנאים על ראש השנה ויום הכפורים אם דינו כרגלים, הוכיח מהרי"ל (בתשובה קכת. וכ"כ בלקט יושר ח"ב) שבימים אלו יש שמחה יותר מבשבתות, ולכך יש לאבל להימנע מלהתפלל לפני התיבה בימים נוראים [אם לא שאין שם חזון אחר]. כשם שאינו מתפלל בשבתות. ויש להעיר מדברי הגאונים (ע' ברא"ש ר"ה ד, יד) שהיו אומרים בראש השנה בתפילה ובקידוש 'מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון...'. וכן הנהיג ר"י במגנצא לומר 'והשיאנו' ברה"ה וביוה"כ.
 עוד בענין שמחה בשבת – ע' במאור ישראל להלן כג: שעורים לזכר א"מ ח"א עמ' סד.
 ובירושלמי (כאן הלכה ה, דף טז: וכן מובא בטור יו"ד ת ועוד) אמרו, לפי שהשבת ישנה בכל אבלות לכך אינה מפסקת, מה שאין כן ראש השנה ויום הכפורים.
 ונראה שדברי מהרי"ל הנ"ל קיימים אף לפי טעם זה, כי מכל מקום לאחר שנקבע הדין ששבת אינה מפסקת, אין סברא שראש השנה ויוה"כ יפסיקו אם לא שיש בהם שמחה יתירה מבשבת.
 [בדקדוק לשון רש"י 'אירע שבת בימי אבלו' – ע' בספר זכר יצחק נא, ד].

(ע"ב) 'קברו ברגל – רגל עולה לו למנין שלשים או אין רגל עולה לו למנין שלשים. למנין שבעה לא קמיבעיא לי, דלא נהגא מצות שבעה ברגל, כי קא מיבעיא לי למנין שלשים דקא נהגא מצות שלשים ברגל'. דעת כמה ראשונים שאבילות שבעה אינה נוהגת כלל ברגל, אף לא בדברים שבצנעה (כן משמע ברמב"ם ועוד כנ"ל), לכך פשיטא שאינו עולה למנין שבעה, אבל לדעת הסוברים שדברים שבצנעה נוהג, צריך לפרש שבשלשים אף דברים שבפרהסיא נוהג, דהיינו גילוח שאסור במועד [ואף על פי שאיסורו משום מלאכה ולא משום אבילות, י"ל שאין מניעת הגילוח בשביל האבילות פוגעת בכבוד הרגל, שהרי בין כה קיים בו איסור גילוח, הלכך אסור גם מחמת אבילות. עפ"י חדושים ובאורים]. וצריך לומר שטעם זה אינו עיקר, שהרי גם בשבת אין אבילות נוהגת אלא בדברים שבצנעה ואף על פי כן עולה לו למנין שבעה (ריטב"א, ועתוס' להלן כג: ד"ה מאן).
 ונחלקו הראשונים האם כל דיני אבלות שלשים נוהגים במועד; לדעת הרמב"ן (בתורת האדם, ומובא בטור יו"ד שצט) אסור ללבוש כלים מגוהצים בתוך שלשים. והרא"ש חולק. וכן דייקו מדברי רש"י, שרק לענין גילוח ותספורת אמרו שנוהג בשלשים (ע"ע בפוסקים שם; שפת אמת וחדושים ובאורים).

זמלאכתו נעשית על ידי אחרים. יש מפרשים שקולא מיוחדת בזה שאף על פי שאין הרגל מפסיק,

הקילו בה חכמים לעשות מלאכתו על ידי אחרים אפילו בתוך ביתו, שלא כשאר אבלים (ריטב"א). ואולם התוס' (כאן והלחן כו.) לא נקטו כן ופירשו על דבר האבד (וע"ע רעק"א רש"ש ושפת אמת).

דף כ

'קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל אינו צריך לכפותה אחר הרגל...'. לאו דוקא כפיית המטה אלא הוא הדין לשאר דיני אבלות (נמוקי יוסף). ומשמע דוקא אם נהג באבלות, אבל לא נהג, בין במזיד בין בשוגג – אין הרגל מפסיקו, שלא יהא חוטא נשכר. ומכאן יש ללמוד לכל אבל שבעולם שלא נהג אבלות בתוך שבעה – שצריך להשלים כל שלשים [מלבד קריעה, שאם לא קרע שוב אינו קורע לאחר שבעה בשאר קרובים חוץ מאביו ואמו כדלהלן] (עפ"י ראב"ד בתשובה פג, ומובא בפוסקים).

ואם היה אנוס כגון שהיה בדרך ולא יכול היה לנהוג באבלות – יש מצדדים להקל לומר שהרגל מפסיקו (ע' בשו"ת מהרי"ק נג. ובקרבן אורה נקט שאינו מטעם קנס, ולכאורה לדבריו הוא הדין באונס). והריטב"א לא הביא אלא כשהויד. ועוד הביא דעה החולקת על עיקר דין זה.

ואם לא נהג אבלות במקצת הימים – דעת כמה ראשונים שצריך להשלים (ע' בריטב"א; מרדכי הלכות אבלות תתפא ועוד). ואילו בשלחן ערוך (שצו, ב) נפסק שאין צריך להשלים. וכתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קנח, ב) שמסתבר שזה אמור רק בכגון יום שמועה או בשאר ימי אבלות שהם מדרבנן, אבל אם לא נהג אבלות ביום ראשון דאורייתא, נראה שכיון שכלפי חיוב דאורייתא זלזל בכולו, צריך להשלים. וכן הורה למעשה.

יש להעיר שלפי מה שנהגו שאבלות יום ראשון אינו דוחה יו"ט שני של גלויות, הרי שנוקטים למעשה כדעת הראשונים שאבלות יום ראשון דרבנן (כדברי הרמ"א באו"ח תקמח, יג והשו"ע והרמ"א ביו"ד שעט, יג), וכיון שהלכה כדברי המיקל באבל מדוע אין לסמוך על דעה זו לענין הקנס.

ועוד יש לתמוה שמפשוטות לשון הרא"ש (המובא בטור יו"ד שצו) משמע שאף אם לא נהג אבלות ביום מיתה אינו משלים, שכן כתב: 'אבל אם זלזל במקצת הימים ולא נהג בהן אבלות כגון מי שאמרו לו שמת לו מת ביום הראשון [לא כתב: 'מי שאמרו לו ביום הראשון שמת לו מת'] והיה בעיר אחרת ולא נהג אבלות ביום ראשון וביום השני בא לעירו ונהג אבלות, אין צריך להשלים'. וכן משמע מלשון השאלה בשו"ת הרא"ש (כו, ד). ואמנם שיטת הרא"ש שאבילות יום ראשון דרבנן, ועדיין אפשר שלהשיטות שהיא מדאורייתא קונסים אותו, אך מ"מ קשה כנ"ל מדוע לא נסמוך לענין זה על דברי הרא"ש והתוס'.

'אמר ליה יחידאה היא...'. לאו דוקא, שהרי היו זקנים שאמרו כן, אלא כיחידאה היא שאין הלכה כמותו (ריטב"א. וע' תורא"ש. וברש"ש ובשפת אמת פירשו בדרכים אחרות).

(ע"ב) 'שמע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה... שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה...'. יש בזה חידוש, שאפילו שבת שהיא עולה לימי אבלות שלא כרגל אעפ"כ נידון כאילו לא שמע אלא במוצאי שבת והרי נעשית שמועה רחוקה (עפ"י קרן אורה).

'קריעה בלא שבעה מי איכא' – למי שנוהגים עליו עניני אבלות. אבל ודאי יש קריעה בלא אבלות – על רבו או חכם או חסיד או נשיא (ריטב"א ועוד).